

הקדמה

אילן גור-זאב

הגלובליזציה הקפיטליסטית כבר כאן. נוכחותה חודרת-כול. באופנים ובמקומות שונים, במינונים משתנים היא מחלחלת לכל מימד חיים ולכל רובד קיום; משנה את הסדרים, האידיאלים והתשוקות שתהליכי המודרניזציה השיטו במאתיים השנים האחרונות על ההיסטוריה האנושית. מתוככי האקולוגיה העולמית, הנפש הפרטית והפוליטיקה הגבוהה היא משררת אפשרויות וסיכונים; בעיקר איומים, סבל, צעקנות וקניבליזם, שעוד חסרים אנו את השפה לפענחם. אבל לחינוך אין זמן להמתין, ועליו להגיב, כאן, עכשיו ובכל החזיתות והרובדים. וקודם לכל החינוך ההומניסטי, השועט אלי משבר מתוך גמגום, אובדן דרך והתפוררות הרלוונטיות שלו בעיני אלה שאותם הוא מחויב לחלץ, להנהיג ולהשגיב לקראת אנושיות גבוהה יותר.

ספרו של ניר שגב מתמודד עם אתגרי החינוך ההומניסטי בישראל, הנמצאת כיום בקושי ייחודי: החינוך ההומניסטי מאוים כאן על ידי שתי מגמות שלכאורה מכבות זו את אשה של זו: הלאומיות-השבטית-השרדותית, מזה והגלובליזציה הקפיטליסטית, מזה. בגישתו הישירה, האישית, החווייתית והבלתי-מתנשאת מציג הספר שלפנינו את אחריותו, השקפותיו מצוקותיו של המחנך ההומניסטי בישראל בת ימינו. באחד עשר הפרקים של חינוך וקפיטליזם מתועדים הביטויים השונים של אובדן הדרך של החינוך ההומניסטי בישראל באמצעות שיטוט מתועד היטב בין חורבות המנסרות האידיאולוגיות והארגוניות שעד לפני זמן מה עוד פרנסו פרפורי יומרות, אשליות וניסיונות ממשיים לחינוך ההומניסטי במקומותינו.

ההוגים החינוכיים בישראל, קל וחומר מעצבי המדיניות החינוכית בארץ הזאת עדיין לא נתנו לעצמם (ולנו) דין וחשבון על ההשתמעויות הקיומיות, התרבותיות והפוליטיות של קריסת הרלוונטיות של החינוך ההומניסטי במקומותינו ונראה שכלל אינם מסוגלים להתמודד עם סדר היום החדש. במסגרתו של סדר היום החדש אומרת לנו "ירושלים" בלשון "עולם הג'יהאד": עלינו להיות סולידרים בגבולות השבט ולהימנע מלמדוד את צעדינו בהתאם לרווח האישי, לביטחון, להצלחה או לעונג הפרטי, קל וחומר שאל לנו לבחון את עצמנו על פי אמות מידה של מוסר אוניברסאלי או להקשיב לקריאותיה של הקהילה הבינלאומית. חיינו טעונים במשמעות נעלה מעונג ורווח פרטיים, אך לשם מיצויים עלינו להיות קשובים, להידרש ולהיענות לצווי ההיסטוריה היהודית כדי להכשיר את עצמנו ל"רגע" שהוא שהכול מכוון אליו, כל רגע מחדש. לשון אחר, עלינו להעלות את עצמנו לעולה כיחידים על מזבח האומה למען עצם הקיום הקולקטיבי והייעוד. בהתאם לאמת איומה-נפלאה זו עלינו לעצב את חינוך צעירינו. או אז ימצאו גם מקום ליצירתיות אמיתית, להתפתחות הציבוריות הבריאה והכלכלה המשגשגת, לשמחה אותנטית ולביטחון שאינו כוזב.

"תל אביב", בלשון "עולם המק'ורלד" אומרת לנו, לאור האימפרטיבים של הגלובליזציה הקפיטליסטית: לרשותנו לא עומדת אלא המציאות הרגעית, הממשית, החומרית-פסיכולוגית; וברגע ההיסטורי הנוכחי

פירושו של דבר שעלינו להיפרד מההתיימרות למצוא-ליצור משמעות, ביטחון, יצירתיות ועונג במרחבי הלאום, האמת וההיסטוריה. הכלכלה הגלובלית וחרושת התרבות שלה מייצרים בימנו רלוונטיות לא רק לעוצמת התאגידים הבינלאומיים הענקיים, לזרימות חופשיות של הון אלקטרוני חסר מולדת או אחריות לאינטרס מוגדר. הכוחות, האידיאלים, התשוקות והטכנולוגיות החדשות אחראיים בה בעת גם לקריסת מדיניות הרווחה, להתמוססות הביטחון הסוציאלי ולקריסת ההיררכיות, הצנזורות וסולמות הערכים, האמיתות והיומרות הקולוניאליסטיות-הכובשניות של הנאורות. כיום, אומרת לנו צהלת "תל אביב" והיא מסיטה מבטה מצבא המובטלים הכרוניים הגדל והולך, עלינו לחנך ליזמות, לנוודות, ליצירתיות מעין זו שבמסגרתה האדם מכונן את עצמו כל רגע מחדש והוא חוצה-גבולות ואיזונים נפשיים, גיאוגרפיים, תרבותיים ופוליטיים במסגרתה של מציאות חדשה, הרת-סכנות וצפונות, שאין להתווכח אתה, כשם שאין להרשיע או לקונן על עליות וירידות בבורסות העולם. החינוך המודרני אינו מסוגל להציע דרכי התמודדות עם המציאות החדשה ואפילו נעדר הוא כלים לפענחה. אין הוא מסוגל להציע סדר יום חינוכי שיתמודד בה בעת גם עם האלטרנטיבה של עולם הג'יהאד, שאיננה אורבת לנו מעבר לגדר בעזה, בטהראן או בחרטום בלבד, אלא נוכחת בכל ביטוי מביטויי הסתגרנות השבטית במסגרת הרב-תרבותיות הנישאת בעוצמה רגשית ואינטלקטואלית במסגרת החינוך שמציעים, חושפים ומעצימים בתי הספר של ש"ס, אוהדי בית"ר ירושלים או הפעילים המסורים של התנועה האסלמית באום אל פחם. ועוד לא אמרנו דבר על האנטישמיות החדשה, על הקהילות הוירטואליות שבסיברספייס ועל התגבשותו של הסיבורג בעידן הטרור העולמי, שאין להפרידם מהתפתחותה של הגלובליזציה הקפיטליסטית בימנו. זהו הרגע ההיסטורי, שהמחבר בספר שלפנינו מציע שחזור מקומי, לעיתים מקרוסקופי, של נוכחותו במקומותינו. הספר אינו מציע ביקורת בלבד. הוא מהווה זימון למחשבה שוחרת פעולה. המחבר הצעיר עדיין אופטימי, שהיחס כלפי אנשי החינוך השוחרים טוב ישתפר, שהאוריינטציה ההומניסטית ברובדים השונים של החינוך תתנסח באופנים חדשים ומבטיחים יותר, ושהגלובליזציה תרוסן, תבוית או תשנה-פניה. האופטימיות והביטחון הבלתי-מותנה ברוח האדם ובחינוך ההומניסטי כל כך נדירים כיום, והמחבר מגן על האתוס הזה בנאמנות ובאהבה, אבל גם מתוך גישה ביקורתית רעננה. צד זה שבספר, נדיר במיוחד, שכן רק לעיתים נדירות אנו פוגשים במקומותינו מבקרי חברה שהביקורת שלהם אינה סוכנת נאמנה של נרגנות, חסר או שנאה, אלא מהווה ביטוי של אהבה, שפע יצירתי ואמונה ברוח האדם השוחר טוב מיסודו. מכל הבחינות הללו ממלא חינוך וקפיטליזם תפקיד חשוב ונדיר בדיון החינוכי שבמקומותינו.